

Leermiddelen- monitor

2007

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

SLO Leermiddelenmonitor 2007

De Leermiddelenmonitor van SLO is een jaarlijks onderzoek naar het selectieproces en gebruik van leermiddelen door leraren in het basis- en voortgezet onderwijs. Er is op het gebied van leermiddelen veel gaande, denk bijvoorbeeld aan de invoer van elektronische leeromgevingen, het grotere aanbod van digitale leermiddelen en nieuwe aanbieders van leermiddelen, onder andere via internet. Dit onderzoek draagt bij aan een beter inzicht in deze ontwikkelingen. De vragen die centraal staan in deze rapportage zijn onder meer: welke leermiddelen gebruiken leraren, waar zoeken en vinden ze die? Welke informatie over leermiddelen is daarbij van belang, en hoe liggen de verhoudingen tussen digitale en papieren leermiddelen? Hoeveel tijd besteden leraren aan methoden en niet-methodegebonden leermiddelen?

Voor dit onderzoek is een digitale vragenlijst gemaakt. Deze lijst is in november en december 2007 uitgezet. Aan het onderzoek hebben meer dan 800 onderwijsmensen uit het primair en voortgezet onderwijs deelgenomen, waaronder meer dan 75% leraren. Andere deelnemers waren intern begeleider, ict-coördinator, sectieleider of anderszins leidend of ondersteunend. De verdeling tussen primair en voortgezet onderwijs is respectievelijk 30 en 70 procent, de verhouding vrouw en man 35 en 65 procent en de gemiddelde leservaring 22 jaar.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Na de definiëring van methodegebonden en niet-methodegebonden leermiddelen en van papieren en digitale leermiddelen volgt een samenvatting met de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek. Daarna wordt er dieper ingegaan op de uitkomsten, waarbij de volgende indeling wordt aangehouden:

slo 2
Leermiddelen
monitor

- Methodekeuze
- Gebruik van niet-methodegebonden leermiddelen
- Gebruik van methoden en niet-methodegebonden leermiddelen of een combinatie
- Gebruik van papieren en digitale leermiddelen of een combinatie.

Onder **methodegebonden leermiddelen** wordt verstaan: een samenhangend arrangement van leermiddelen voor leerlingen en leraren, dat betrekking heeft op een vak of vakgebied en afgestemd is op de verschillende niveaus (bijvoorbeeld primair onderwijs, vmbo of vwo). Een voorbeeld is de methode “Nieuw Nederlands” voor de onderbouw VO of “Pluspunt” voor PO. Methoden worden in de regel uitgegeven door educatieve uitgeverijen.

Niet-methodegebonden leermiddelen kunnen naast of in plaats van de methode gebruikt worden. De niet- methodegebonden leermiddelen kunnen gemaakt zijn door een leraar, groepen leraren (georganiseerd binnen de school), uitgeverij en andere partijen. Niet-methodegebonden leermiddelen bestaan zowel op papier als in digitale vorm. Een voorbeeld van een niet-methodegebonden leermiddel is een (digitale) lesbrief van Milieudefensie over regenwouden.

Papieren leermiddelen kunnen methodegebonden en niet-methodegebonden leermiddelen zijn. De verschijningsvorm is folio, ofwel druk.

Digitale leermiddelen kunnen eveneens methodegebonden en niet-methodegebonden leermiddelen zijn. De verschijningsvorm is zodanig dat er een computer nodig is om de leermiddelen te gebruiken. Te denken valt aan CD-ROMs, DVD's, educatieve software en webpagina's.

De belangrijkste uitkomsten...

Alle leraren maken ten minste 2/3 van de lestijd gebruik van methoden. De doorlooptijd van methoden in het PO is veel groter dan in het VO: 8,9 tegen 5,6 jaar. Scholen vervangen methoden als ze inhoudelijk en/of didactisch verouderd zijn. Leraren kiezen of er een nieuwe methode komt en welke methode dat wordt. In het keuzeprocess speelt internet een belangrijke rol, zo ook ervaringen met het werken met de methode. Kosten wegen niet het zwaarst, positieve ervaringen zijn meer bepalend voor de keuze. De kosten van methoden spelen in VO een grotere rol dan in PO.

Voor onderwijs waarbij actief leren centraal staat, is het aandeel niet-methodegebonden leermiddelen groter dan bij meer traditionele vormen van onderwijs. Ook de tijd die met digitale leermiddelen gewerkt wordt, is dan groter. Gemiddeld werkt de leraar meer dan 70% van de lestijd met papieren leermiddelen. Meer aandacht voor vakkenintegratie in het VO betekent meer gebruik van digitale leermiddelen. Voor het werken met digitale leermiddelen gebruikt in het VO bijna de helft van de leraren een elektronische leeromgeving. Leraren die een ELO hebben, geven aan dat bijna een kwart van de leermiddelen daarmee aangeboden wordt.

Mannen zijn meer “methodegebonden” dan vrouwen, evenals als leraren die langer lesgeven. In het PO wordt in de onderbouw het minst met methoden gewerkt. In het VO wordt er bij M&M, de exacte vakken en bij de talen het meest gebruik gemaakt van methoden. Deze vakken gebruiken ook nog het vaakst papier, in tegenstelling tot de kunstvakken en de meer beroepsgerichte vakken in het vmbo, waarbij digitale leermiddelen vaker ingezet worden.

Andere leermiddelen dan de methode sluiten beter aan bij de leeromgeving van leerlingen en zijn leuker. Leraren in het VO geven aan niet genoeg te hebben aan de methode. PO leraren gebruiken met name spullen die anderen gemaakt hebben, VO leraren maken die zelf. De niet-methodegebonden leermiddelen zijn verrijkend en verdiepend en worden gebruikt in projecten. Niet-methodegebonden leermiddelen zijn vaak digitale leermiddelen en worden dan ook met name gevonden op internet, waarbij aanpasbaarheid en beschikbaarheid erg belangrijk zijn. Dat zoeken op internet kost relatief veel tijd en gebeurt nog betrekkelijk weinig. De meeste leraren zoeken maar enkele keren per maand.

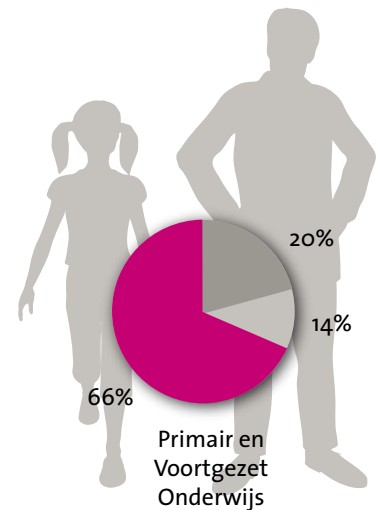
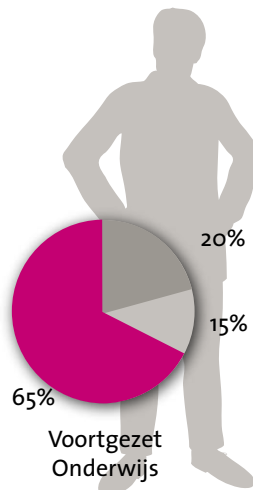
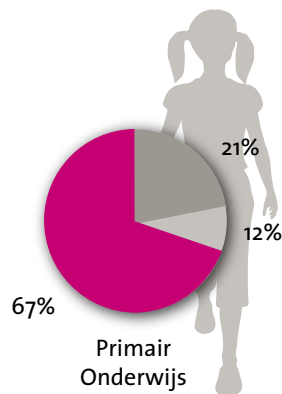
Methodekeuze

Alle leraren maken gebruik van methoden

De resultaten van het onderzoek laten zien dat alle leraren gebruik maken van methoden. Gemiddeld maken zij 66% van de lestijd gebruik van methoden, ongeveer 34% van de lestijd worden niet-methodegebonden leermiddelen gebruikt, al dan niet in combinatie met methoden.

Percentage lestijd besteed aan verschillende leermiddelen

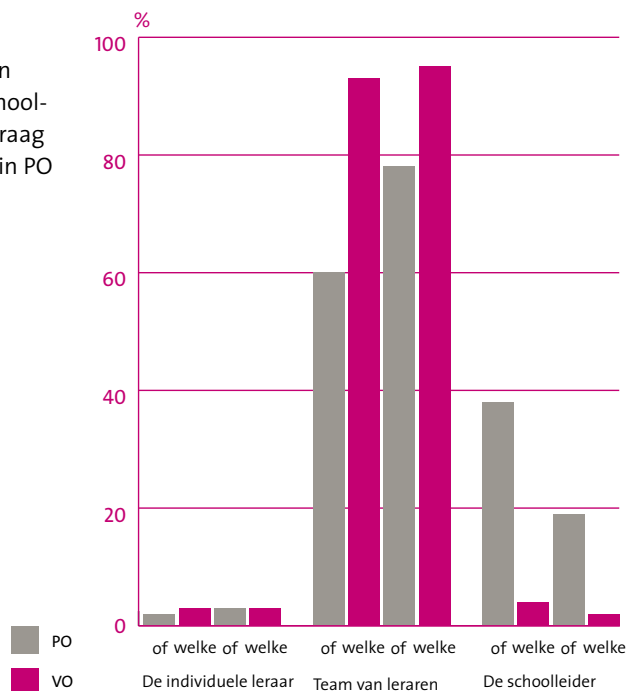
- Alleen methodegebonden leermiddelen
- Combinatie
- Alleen niet-methodegebonden leermiddelen

4 Leraren bepalen "of" er een nieuwe methode moet komen en "welke" methode gekozen wordt

Leraren bepalen nog steeds vooral samen welke methode gekozen wordt, maar schoolleiders hebben wel meer invloed op de vraag of er een nieuwe methode mag komen (in PO meer dan in VO).

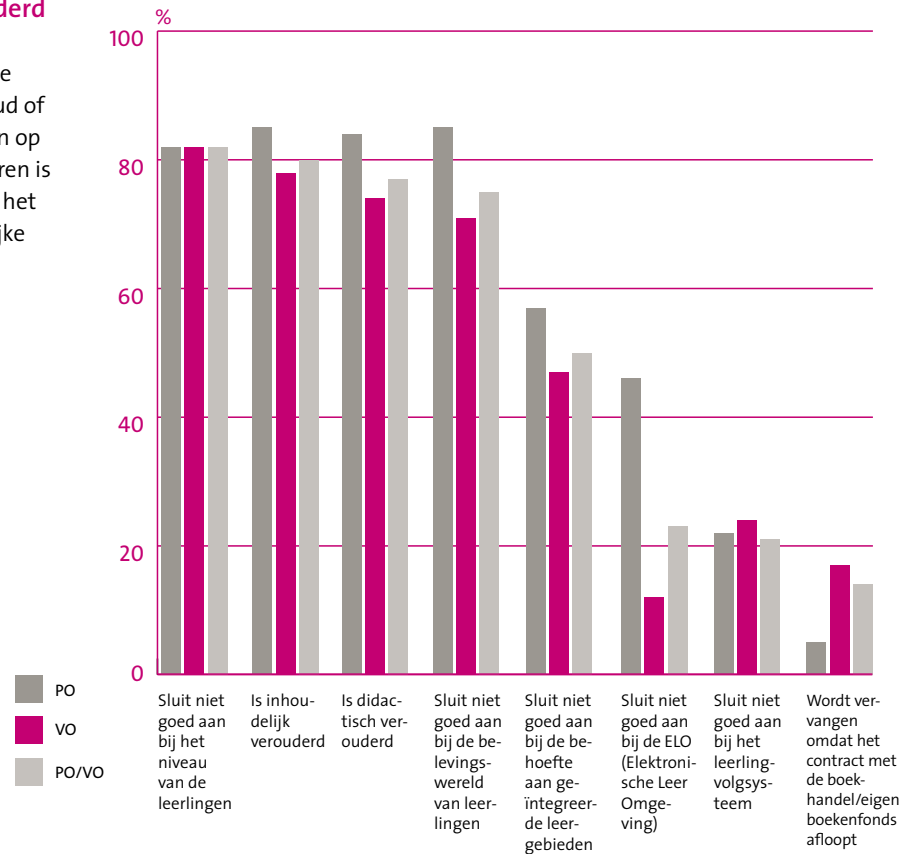
Wie beslist of er / welke nieuwe methode aangeschaft wordt

Scholen vervangen methoden als ze inhoudelijk en/of didactisch verouderd zijn

Redenen om een nieuwe methode aan te schaffen hebben te maken met de inhoud of verouderde didactiek. Ook het aansluiten op belevingswereld en niveau van de kinderen is een belangrijke reden. Interessant is dat het aflopen van contracten niet als belangrijke reden wordt aangegeven.

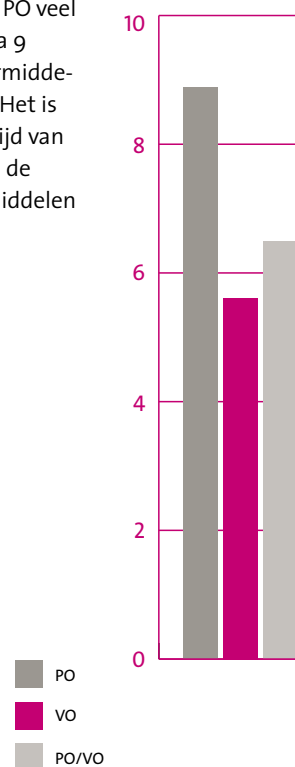
Redenen om een nieuwe methode aan te schaffen

De doorlooptijd in het PO is veel groter

De doorlooptijd voor methoden is in het PO veel groter dan in het VO: respectievelijk bijna 9 tegenover 5,6 jaar. In het PO worden leermiddelen al langer via de lumpsum bekostigd. Het is interessant om te kijken of de doorlooptijd van methoden in het VO na de invoering van de nieuwe bekostigingstructuur voor leermiddelen ook zal stijgen.

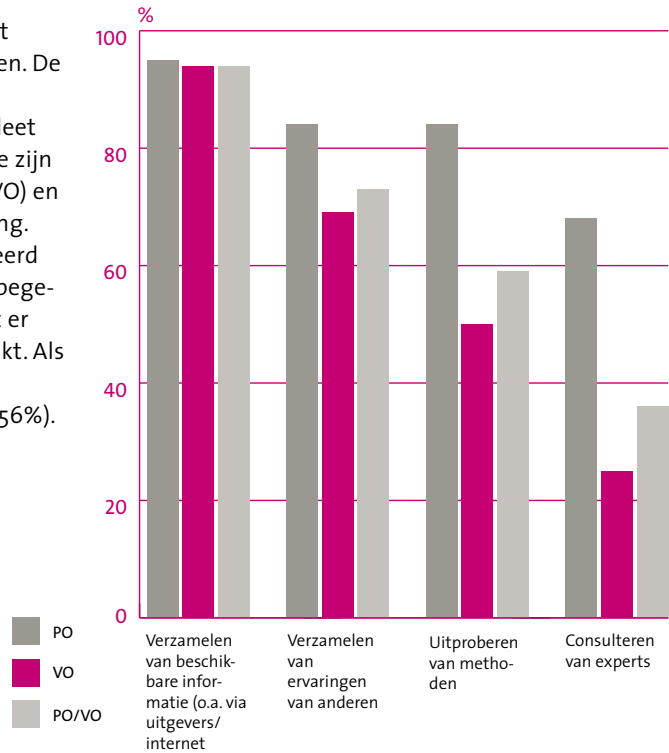
Gemiddelde doorlooptijd van methoden (in jaren)

In het keuzeproces speelt internet een belangrijke rol

Internet is een belangrijke bron voor het verzamelen van gegevens over methoden. De meeste informatie wordt bij uitgevers gevonden, er is behoefte aan een compleet overzicht. Bij het kiezen van de methode zijn positieve ervaringen van anderen (PO/VO) en ervaringen in proeflessen (PO) van belang. Het PO maakt, als er experts geconsulteerd worden, vaak gebruik van de onderwijsbegeleidingsdiensten (42%). In het VO wordt er veel minder van experts gebruik gemaakt. Als dat wel gebeurt, worden uitgeverijen/ methodeontwikkelaars geconsulteerd (56%).

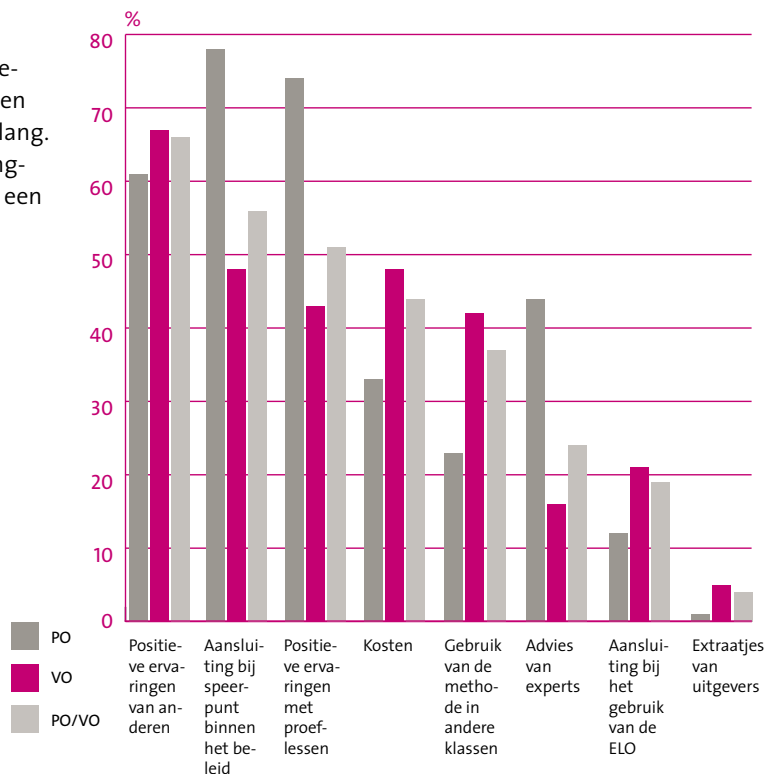
Wat speelt een rol in het methodeselectieproces

6 Kosten zijn niet het belangrijkste, positieve ervaringen zijn meer bepalend voor de keuze

Positieve ervaringen van anderen en met proeflessen zijn binnen het methodekeuzeproces van groot belang. Ook het aansluiten bij beleid is met name voor het PO van belang. Interessant is dat de kosten niet het belangrijkste zijn, al spelen die binnen het VO wel een

Bepalend voor de uiteindelijke keuze bij het selecteren van een methode

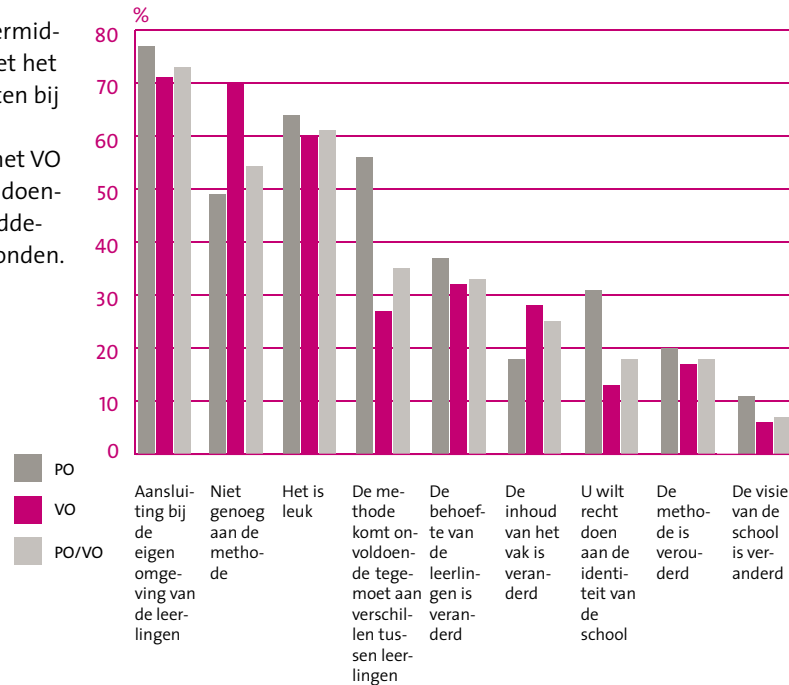

Gebruik van niet-methodegebonden leermiddelen

Andere leermiddelen dan de methode sluiten beter aan bij leerlingen

Redenen om niet-methodegebonden leermiddelen te gebruiken, hebben te maken met het aanbieden van extra stof en het aansluiten bij de omgeving van leerlingen. Ook spelen verschillen tussen leerlingen een rol. In het VO geven leraren aan dat de methode onvoldoende biedt. Het werken met andere leermiddelen dan de methode wordt ook leuk gevonden.

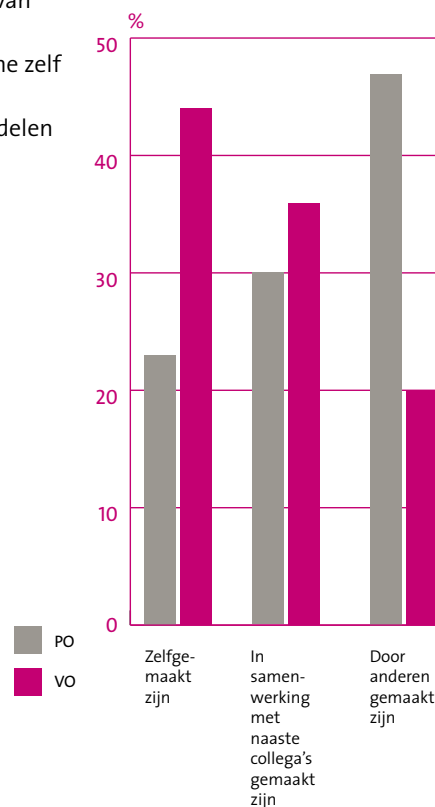
Redenen om niet-methodegebonden leermiddelen te gebruiken

PO leraren zijn gebruikers, VO leraren makers

In het PO wordt vaker gebruik gemaakt van materialen van anderen (47%). In het VO maken leraren de leermiddelen met name zelf (44%) of samen met collega's (36%). Zij gebruiken dus veel minder vaak leermiddelen die door anderen gemaakt zijn (20%).

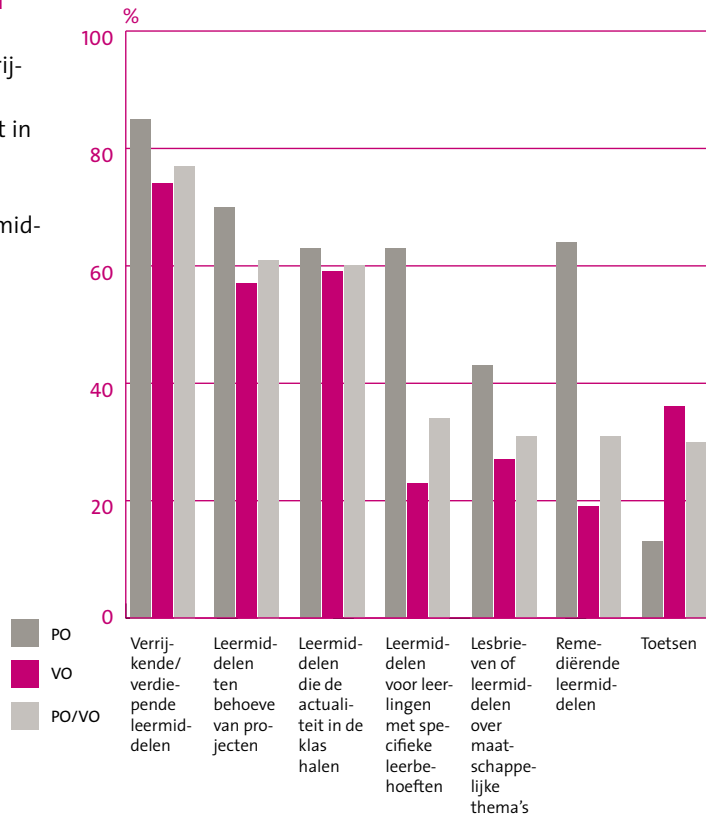
Leraren werken met met name met niet-methodegebonden leermiddelen die...

Niet-methodegebonden leermiddelen zijn verrijkend/verdiepend en worden gebruikt in projecten

Leraren zoeken naar leermiddelen die verrijkend/verdiepend zijn, gebruikt kunnen worden binnen projecten en de actualiteit in de klas halen. Voor het PO speelt ook de aandacht voor leerlingen met specifieke leerbehoeften en voor remediërende leermiddelen een rol.

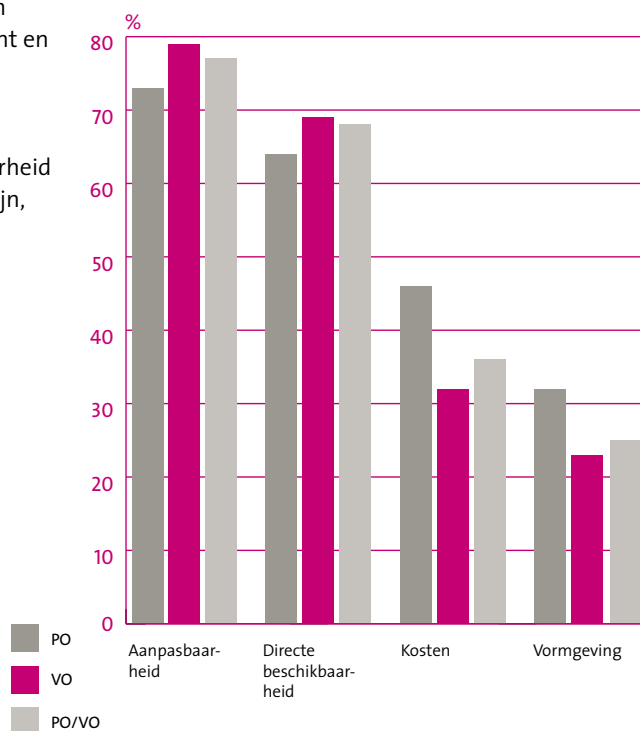
Soorten leermiddelen die leraren zoeken

8 Aanpasbaarheid en beschikbaarheid geven de doorslag

Niet-methodegebonden leermiddelen zijn vaak digitaal en worden met name gezocht en gevonden via het internet. Vakbladen en collega's spelen in mindere mate een rol. Leraren geven aan dat bij het uiteindelijk selecteren van een leermiddel aanpasbaarheid en directe beschikbaarheid belangrijker zijn, dan kosten en vormgeving.

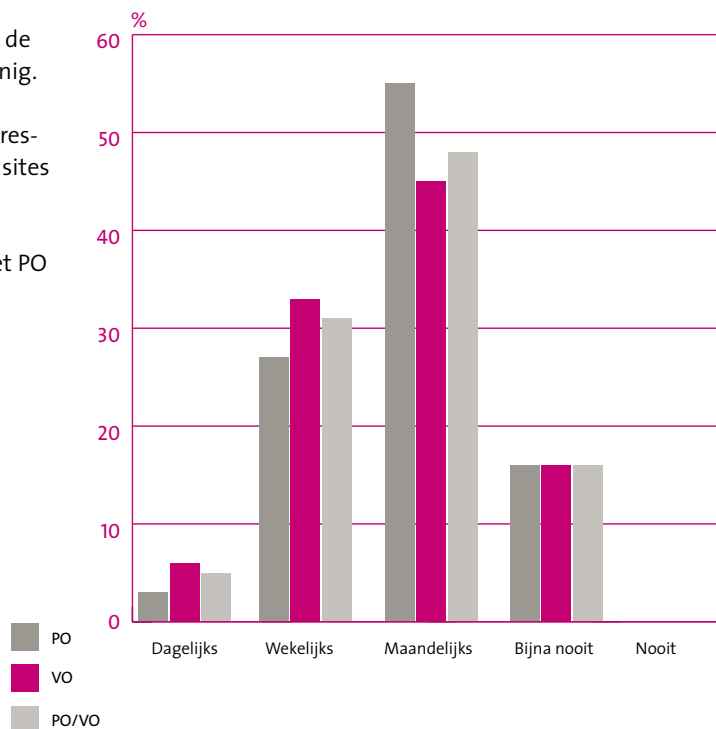
Uiteindelijk van belang bij het kiezen van een leermiddel (niet-methodegebonden)

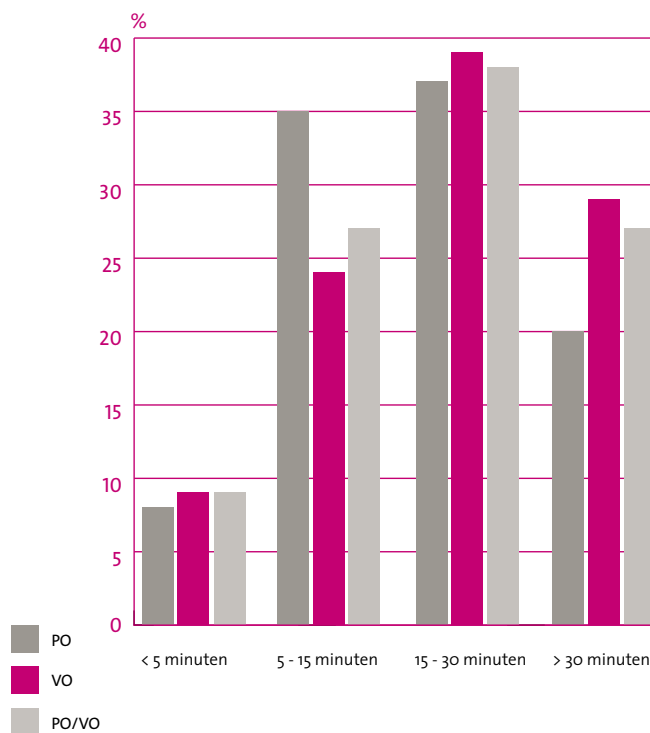
Zoeken kost relatief veel tijd en gebeurt betrekkelijk weinig

Een derde van de leraren zoekt wekelijks, de helft maandelijks. Dat is betrekkelijk weinig. Het komt wellicht doordat het zoeken gemiddeld al snel een kwartier kost. Interessant is dat ondanks de vele leermiddelensites het zoeken meestal start met Google. Daarnaast worden ook de digischool en communities veel gebruikt, en binnen het PO vaak de “juffen en meester” websites.

Hoe vaak zoeken leraren

Hoe lang zoeken leraren gemiddeld

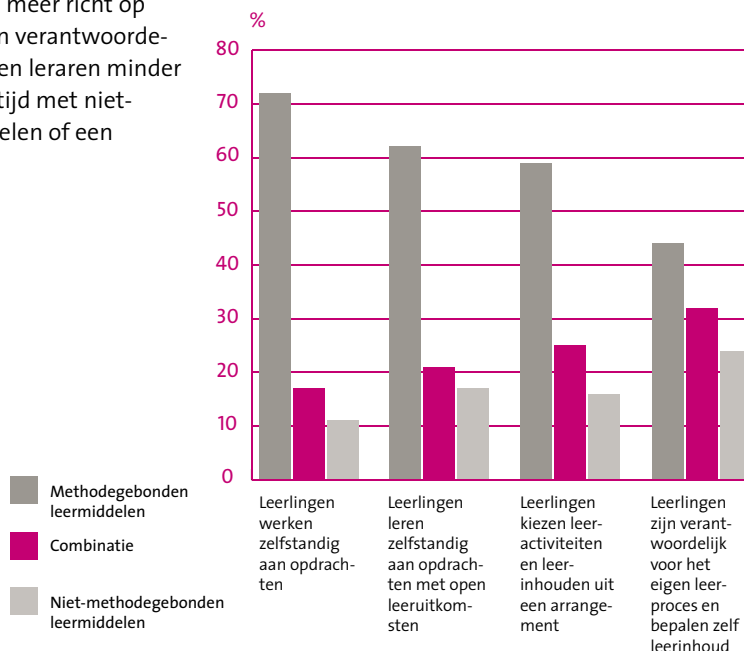

Gebruik van methoden en niet-methode-gebonden leermiddelen of een combinatie

Meer actief leren betekent minder lestijd voor het werken met methoden

Naarmate het onderwijs zich meer richt op keuzemogelijkheden en eigen verantwoordelijkheid voor leerlingen, werken leraren minder met methoden en dus meer tijd met niet-methodegebonden leermiddelen of een combinatie.

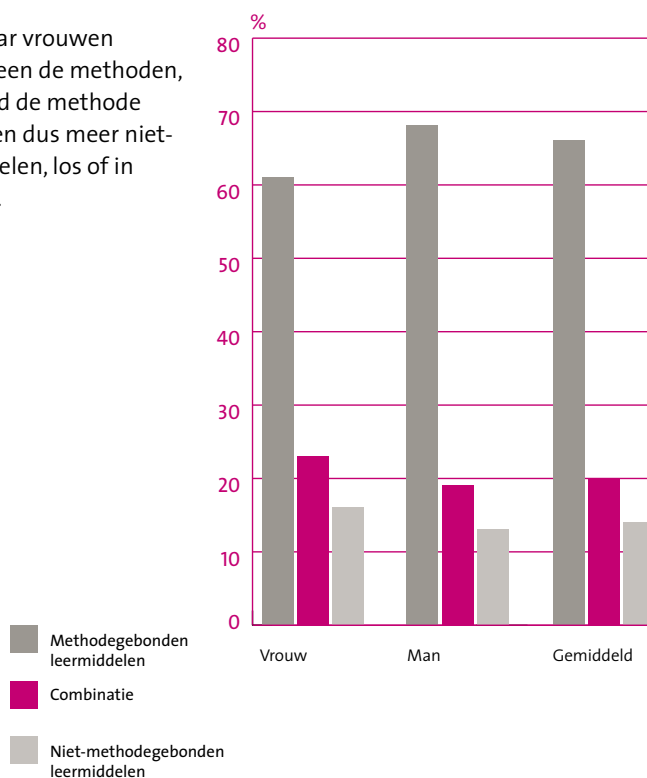
Percentage lestijd verschillende soorten leermiddelen in relatie met mate van actief leren

Mannen zijn meer “methodegebonden” dan vrouwen

Het verschil is niet groot, maar vrouwen gebruiken 61% van de tijd alleen de methoden, waar mannen 68% van de tijd de methode gebruiken. Vrouwen gebruiken dus meer niet-methodegebonden leermiddelen, los of in combinatie met de methode.

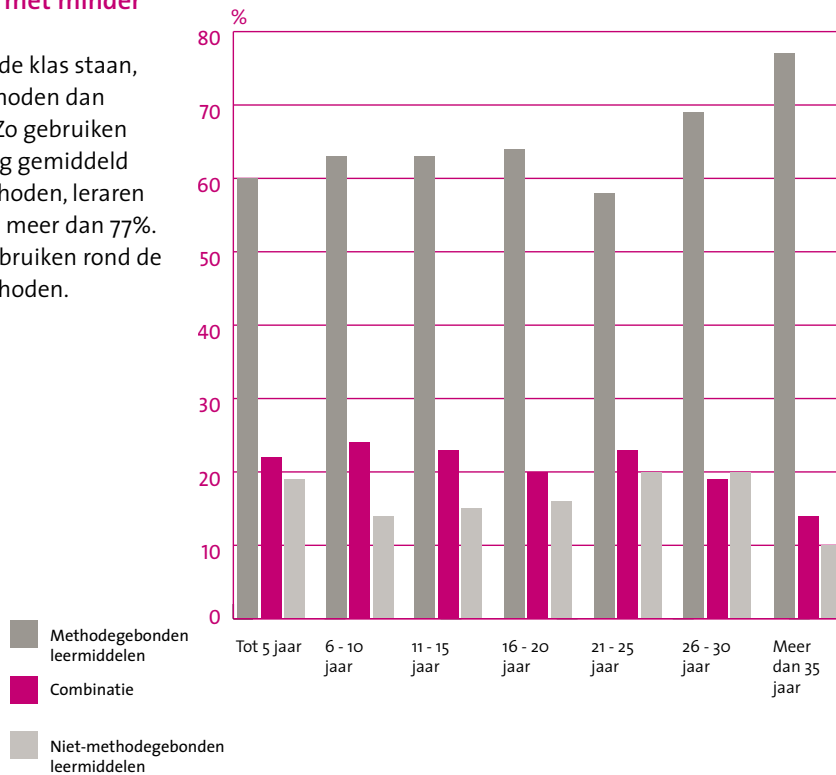
Percentage lestijd verschillende soorten leermiddelen per sekse

Leraren die langer lesgeven gebruiken de methode meer dan leraren met minder leservaring

Ook leraren die al langer voor de klas staan, maken meer gebruik van methoden dan leraren met minder ervaring. Zo gebruiken leraren met 26-30 jaar ervaring gemiddeld 69% van de tijd alleen de methoden, leraren met meer dan 35 jaar ervaring meer dan 77%. Leraren tot 25 jaar ervaring gebruiken rond de 60% van de tijd alleen de methoden.

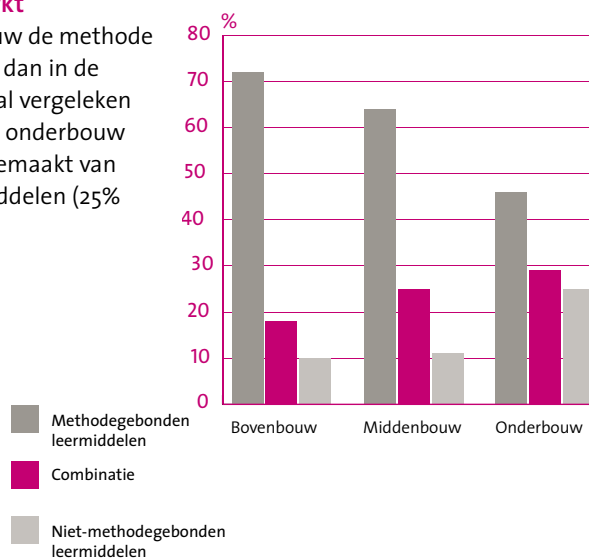
Percentage lestijd verschillende soorten leermiddelen per leeftijd

In het PO wordt in de onderbouw het minst met methoden gewerkt

In het PO wordt in de bovenbouw de methode meer (72% van de tijd) gebruikt dan in de middenbouw (64%) en helemaal vergeleken met de onderbouw (46%). In de onderbouw wordt ook het meest gebruik gemaakt van niet-methodegebonden leermiddelen (25% van de tijd).

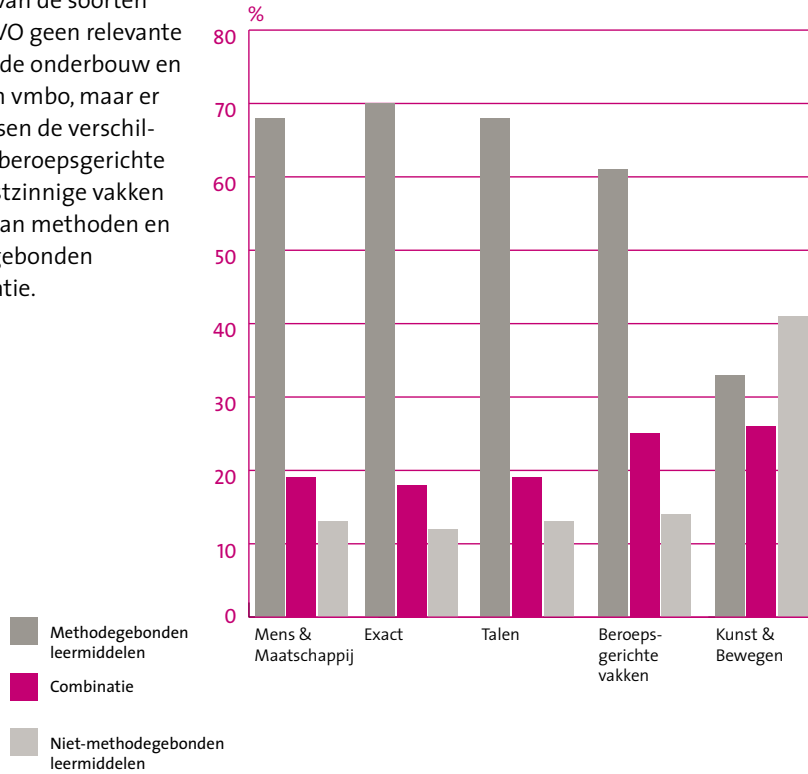
Percentage lestijd verschillende soorten leermiddelen in PO

M&M, exacte vakken en talen maken het meest gebruik van methoden

Als het gaat om het gebruik van de soorten leermiddelen worden in het VO geen relevante verschillen gevonden tussen de onderbouw en bovenbouw van havo/vwo en vmbo, maar er zijn wel grote verschillen tussen de verschillende vakgebieden. De meer beroepsgerichte vakken en met name de kunstzinnige vakken maken veel minder gebruik van methoden en dus meer van niet-methodegebonden leermiddelen of een combinatie.

Percentage lestijd verschillende soorten leermiddelen per vakgebied

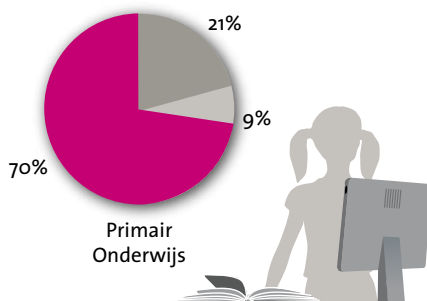

Gebruik van papieren en digitale leermiddelen of een combinatie

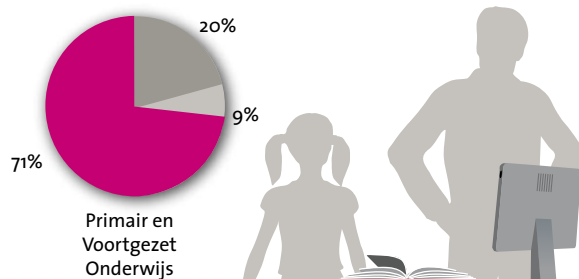
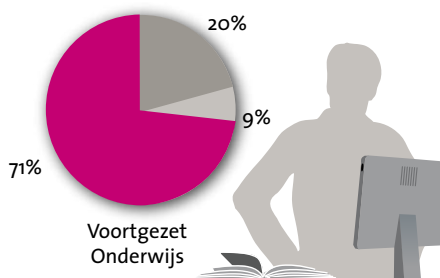
Leraren werken de meeste tijd met papieren leermiddelen

Iets meer dan 70% van de tijd wordt er met papieren leermiddelen gewerkt, 9% met alleen digitale leermiddelen. Voor de rest is er sprake van een combinatie. Er zijn geen relevante verschillen tussen PO en VO en ook niet tussen de verschillende sectoren binnen het VO.

Percentage lestijd besteed aan verschillende verschijningsvormen van leermiddelen

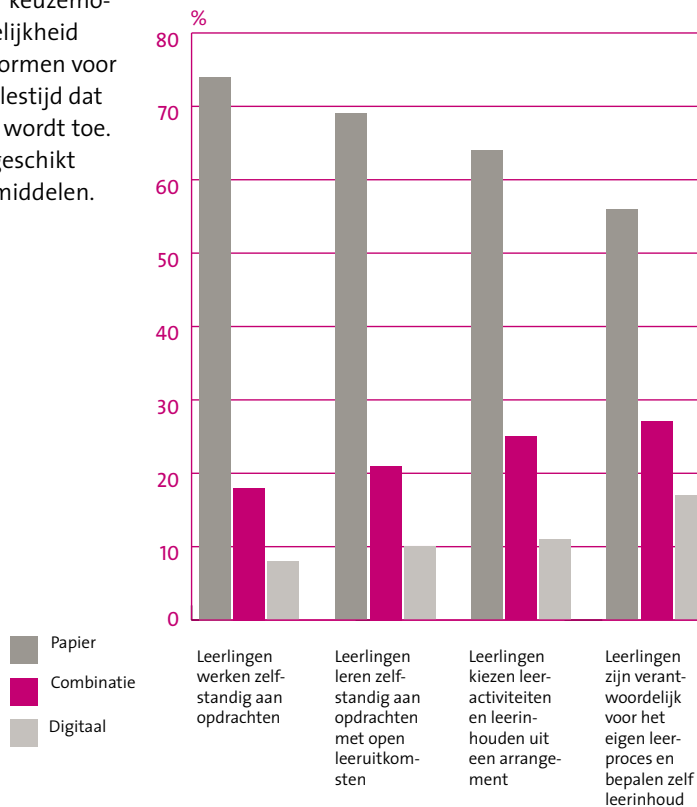
- Alleen papieren leermiddelen
- Combinatie
- Alleen digitale leermiddelen

Digitale leermiddelen worden ingezet bij actief leren

Naarmate er meer aandacht is voor keuzemogelijkheden en eigen verantwoordelijkheid voor leerlingen, en dus meer werkvormen voor actief leren, neemt het percentage lestijd dat met digitale leermiddelen gewerkt wordt toe. Digitale leermiddelen lijken beter geschikt voor actief leren dan papieren leermiddelen.

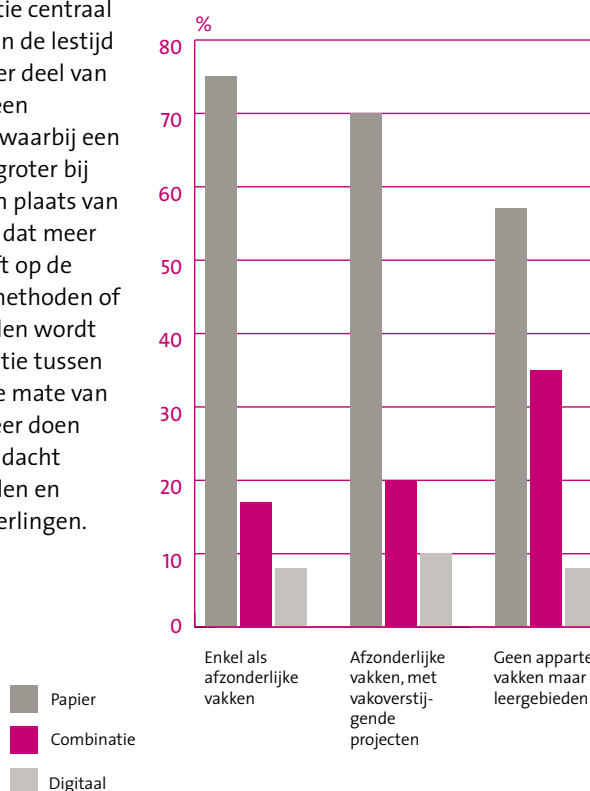
Percentage lestijd verschillende verschijningsvormen leermiddelen in relatie met mate van actief leren

14 Meer vakkenintegratie in VO betekent minder papieren leermiddelen

VO-scholen, waarbij vakkenintegratie centraal staat, gebruiken een kleiner deel van de lestijd papieren leermiddelen en een groter deel van de lestijd digitale leermiddelen of een combinatie. Het percentage lestijd waarbij een combinatie gebruikt wordt, is veel groter bij een curriculum met leergebieden in plaats van afzonderlijke vakken. Interessant is dat meer vakkenintegratie geen invloed heeft op de verhouding van de lestijd die aan methoden of niet-methodegebonden leermiddelen wordt besteed. Er blijkt overigens een relatie tussen de mate van vakkenintegratie en de mate van actief leren, waarbij scholen die meer doen aan vakkenintegratie ook meer aandacht besteden aan de keuzemogelijkheden en eigen verantwoordelijkheid voor leerlingen.

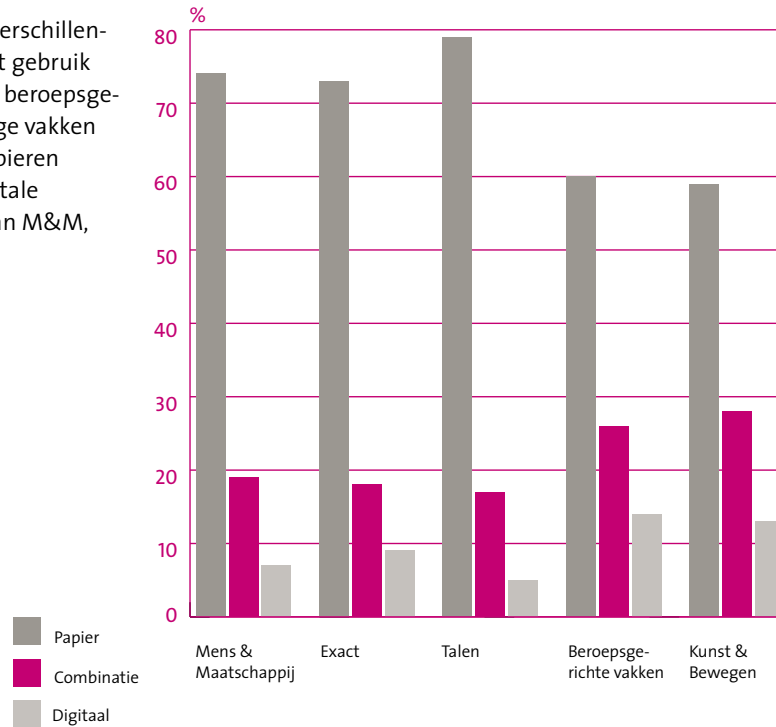
Percentage lestijd verschillende verschijningsvormen leermiddelen in relatie tot mate van vakkenintegratie

Kunst en bewegen maakt veel meer gebruik van digitale leermiddelen dan de talen

Er zijn grote verschillen tussen de verschillende vakgebieden als het gaat om het gebruik van digitale leermiddelen. De meer beroepsgerichte vakken en ook de kunstzinnige vakken maken veel minder gebruik van papieren leermiddelen, en dus meer van digitale leermiddelen of een combinatie, dan M&M, exacte vakken of de talen.

Percentage lestijd verschillende verschijningsvormen leermiddelen per vakgebied

De elektronische leeromgeving speelt een rol, het aandeel leermiddelen is nog beperkt

In het VO werkt bijna de helft van leraren (44%) met een elektronische leeromgeving (ELO). De meest genoemde ELO's zijn TeleTOP, It's Learning en daarna Moodle en N@tschool. 22% van de leermiddelen wordt door leraren in het VO die ELO's gebruiken via de ELO aangeboden.

15 slo
Leermiddelen
monitor

Kijk op WWW.LEERMIDDELENMONITOR.NL voor actuele informatie.

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Wij leveren gewaardeerde expertise op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo